"עמך הסליחה"

איתיאל גלעדי[א]

בכל פעם שנגשים להתבונן התבוננות חסידית בסליחות – בהתבוננות אישית פנימית או בהתוועדות חברים – צפה האמירה שהסליחות הן הדדיות, וכשם שאנחנו מבקשים את סליחתו של ה' גם הוא מבקש את הסליחות שלנו[ב]. מדוע הנקודה הזו כה חשובה לנו?

ברובד הפשוט, קשה לנו ההרגשה שרק 'אנחנו לא בסדר', וכאשר אפשר לטעון שהתמונה מאוזנת יותר קל לנו יותר לבקש סליחה. בעומק יותר, אנחנו רוצים שבקשת הסליחה – כמו עבודת ה' כולה – תהיה כנה ואמתית, ולשם כך כאשר באים לבקש סליחה צריכים 'לשים את הדברים על השלחן' ולהתבונן בהם בכנות, כולל האפשרות שהאשמה היא גם על הצד השני. אם מסקנת השיח ידועה מראש תמיד – הוא כבר לא אמתי. אבל אפשר להציע כניסה לעוד רובד, עמוק יותר, בשלו אנחנו 'חייבים' לומר שבקשת הסליחה היא הדדית.

ובהקדים: ההסבר השגור בחסידות[ג] למאמר חז"ל "לעולם יהא אדם ערום ביראה"[ד] הוא שיש לנהוג בערמה כדי להצניע את יראת ה', וכך למנוע שתהיה ממנה 'יניקת החיצונים'. אמנם, הרב הסביר[ה] כי יש כאן הדרכה לעמוד 'ערום' מול ה' (כסגנונו של ר' אשר פריינד, "מ'דארף שטייען נאקעט פ'ארן גאט") – כשהוא וגם אנחנו ערומים, "ויהיו שניהם ערומים"[ו] – כשבפרט היראה צריכה להתפשט מכל לבוש חיצוני, כצוואה שקבל מורנו הבעל שם טוב מאביו "ישראליק, אל תפחד משום דבר חוץ מה' יתברך, ותאהב כל יהודי'[ז]. האם צריך להלביש-להצניע את היראה או להפשיט אותה?

בפנימיות, שניהם הדברים עולים בקנה אחד: הפשטת היראה איננה רק מיראות זרות, אלא גם מיראות השייכות לעבודת ה' – החל מיראת הענש החיצונית (השייכת לקליפת נגה, אך יש להשתמש בה בשעת הצורך כדי להמנע מחטא[ח]), דרך יראת המלך ויראת החטא, ואפילו עד ליראת הבשת בעמידה לפני ה' – ולהביא את היראה לנקודתה הפנימית והעצמית ביותר ביחסינו עם ה'. בראש השנה אנו חוזרים ונזכרים במקום בו "ישראל ומלכא בלחודוהי"[ט] (אפילו קודם לתורה הקדומה), כאשר "עם המלך במלאכתו ישבו"[י] וה' נמלך בנשמותינו ("נפשותן של צדיקים"[יב], "ועמך כֻּלם צדיקים"[יג]) על בריאת העולם, וכביכול חוזרים ודנים האם הענין כדאי. את העצה לה' לברוא את העולם נתנו מתוך התחושה שזהו רצונו הפנימי והעצמי ביותר, עמו גם אנחנו מזדהים, ומאז אנחנו מייחלים שיתקיים "ישמח הוי' במעשיו"[יד], וגם שהשמחה הזו תהיה הדדית, "ישמח ישראל בעֹשיו"[טו]. העצה לבריאת העולם מבטאת את הברית המשותפת העמוקה ביותר שלנו עם ה', החתונה שמולידה עולם של חיים משותפים, והרצון שלנו הוא בשמחה כנה – שה' לא 'יעשה טובה' בהמשך בריאת העולם, או יענה לנו 'תשובה מנומסת' מכל מיני חשבונות. אנחנו רוצים שמחה אמתית ונטולת-חשבונות בקשר של ה' אתנו ובעולם שברא, והיראה העמוקה ביותר היא יראה מהעדר השמחה האמתית

[א] מתוך דברים שנאמרו ברעוא דרעוין בשבת כי תבוא תשפ"ה – שבת חברים במשכיות.

[ב] ראה גם שיעורי כ"ג אלול תשס"ט (ובגליון התחדשות אלול תשע"ב) וכ"א אלול תשע"ט וב'ציון' כ"ד אב תשפ"ה.

[ג] לוח "היום יום" ח' תשרי. ולהבא לקמן ראה במיוחד ד"ה "יצו הוי' את הברכה" תרל"א.

[ד] ברכות יז, ב.

[ה] שיעור א' ניסן תשפ"ה ח"ז (בהערה).

[ו] בראשית ב, כה.

[ז] ראה אור ישראל תחלת שער ב וש"נ.

[ח] ריש ד"ה "שובה ישראל" תרנ"ט ובכ"ד.

[ט] ראה זהר ח"א סד, א-ב. רח, ב. ח"ג לב, א.

[י] ראה עמק המלך ש"א פ"ב (עפ"י בראשית רבה א, ד; תנדב"א פי"ד ופל"א).

[יא] דהי"א ד, כג.

[יב] בראשית רבה ח, ז.

[יג] ישעיה ס, כא.

[יד] תהלים קד, לא.

[טו] שם קמט, ב.

הזו. מכיון שיש ביראה הזו הזדקקות גמורה, תלות מוחלטת ברצון הטוב של דודנו[יז], ה׳ יתברך – רצון נטול-תנאים ונטול-סיבות – היא עמוקה וקיומית וגם מלאת בושה. נקודת ההזדקקות הזו היא ״מקום התורף״ של הנפש, והצגה שלה היא עמידה ערומה, נטולת מגננות ונטולת הצדקות, מול אהוב-הלב. היראה הזו מסתתרת, במבוכה, בתוך כל יראות השמים האחרות – עטופה ומכוסה בהן, אבל נבדלת מהן לגמרי. ה״ערום ביראה״ הוא ערום לחלוטין מתחת לכל בגדיו, שמסתירים את היראה הקיומית הזו.

הרבי מליובאוויטש מסביר[יח] שבמשפט הפתיחה של הסליחות, ״לך א-דני הצדקה ולנו בשת הפנים״[יט], אנחנו אומרים לה׳ לא רק שהוא צודק ואנחנו מתביישים, אלא גם שאיננו רוצים להכנס עמו לשום חשבונות – גם אם יתכן שאנחנו נצא בהם צודקים ובעלי-זכות – אלא אנו רוצים לקבל ממנו צדקה מאוצר מתנת חנם, ממקום גבוה שלמעלה מכל החשבונות. בעומק, אנחנו רוצים – עם כל בשת הפנים בנזדקקות העמוקה הזו – שה׳ יאשר שהקשר שלנו אתנו הוא בלתי תלוי. אנחנו רוצים להרגיש שהוא אוהב אותנו ורוצה בנו למרות כל המחדלים והכשלונות, אבל גם בלי קשר לכל ההצלחות והזכויות – הוא רוצה בנו מצד עצמנו והקשר עמנו חשוב לו מכל.

בהקשר הזה, הסליחה היא לא משהו שנצרך כדי שהקשר לא יתקלקל – ומוטב היה אילו לא חטאנו מלכתחילה – אלא ביטוי הכרחי לעומק הקשר, שבלעדיו ניתן היה לחשוד בקשר שהוא מבוסס על ׳כדאיות׳ בלבד. על כך מסביר הרב[יט] ש״כי עמך הסליחה״[כ] היינו ׳עם עצמותך׳. ה׳ הוא ״טוב וסלח״[כא] בעצם, כאשר בסליחה מתבטאת התקשרות עצמות ה׳ עמנו, שרק בה אנו חפצים – ״מי לי בשמים ועמך לא חפצתי בארץ״[כב], ״אנא נסיב מלכא״[כג].

כאשר זהו הרקע לבקשת הסליחה – עם תחושת היראה המוחלטת של הימים הנוראים (״למען תורא״ שבא עם ״כי עמך הסליחה״) – מובן שיש כאן הכרח בהדדיות. לא די לנו בכך שה׳ ׳ייעתר׳ לדרישת-הקשר העמוקה הזו, דרישה לשמחה אמתית, כנה ומוחלטת בקשר בלתי-מותנה ובלתי-תלוי – הרי אם זו תחושתו האמתית, גם לו עצמו הקשר כל כך חשוב, גם הוא ״בההוא פחדא קא יתיב״ והוא רוצה לשמוע מאתנו את אותה שמחה שמתבטאת באמירת ״סלחתי״. כשם שאנחנו עומדים ערומים בהזדקקות הזו, גם הוא מוכן להציג מולנו ערום את תשוקתו ותאוותו לקשר הזה, כשהוא ׳תלוי׳ לגמרי ברצון ובנכונות שלנו, בדיוק כפי שאנו תלויים בו – רק כך מצטייר הקשר המקווה, ״אהבה שאינה תלויה בדבר״ כלל. היראה שלנו מהפרת הקשר זהה ושקולה ליראתו של ה׳ מכך (וכפי שהמליצו צדיקים ש״יראת שמים״ היינו יראה ממה שהשמים יראים...), הסליחה שאנו מבקשים שקולה לבקשת הסליחה שה׳ מבקש מאתנו, והשמחה שלנו היא הדדית, שקולה ואין סופית, כאשר מהימים הנוראים עוברים לימי השמחה סוכות ושמיני עצרת (ימים של שיא הקשר, בחבוק, נשוק ויחוד).

[יז] הדברים מתוארים כאן מנקודת מבט של יחסי דוד ורעיה, עם התלות שלהם זה בזו וזו בזה ובתחושת הבחירה העצמית שבקשר, אך ניתן בהחלט להבין אותם גם ביחסי הורים-ילדים (עם הרצון לחוש באהבה ואפילו בגאוה של ההורה בילד ושל הילד בהורה) ואפילו ביחסי מלך-עם (דווקא כאשר ״מלכותו ברצון קבלו עליהם״).

[יח] לקו״ש ח״ב תבוא סעיפים ט-י.

[יט] דניאל ט, ז.

[כ] ציוצי י״ט וכ״ג אלול תשפ״ה.

[כא] תהלים קל, ד.

[כב] שם פו, ה.

[כג] שם עג, כה (וראה לוח ״היום יום״ ח״י כסלו).

[כד] איכה רבה ג, ח (וראה ד״ה ״ביום עשתי עשר יום״ תשל״א).